

Nr 590

Av herr **Håstad**, om utredning för fastställande i vad mån svensk rätt strider mot de förpliktelser, som Sverige åtagit sig enligt Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, m. m.

Den 28 november 1950 undertecknade Sverige den under Europarådets auspicier utarbetade konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, som antagits i Rom den 4 november samma år. Efter riksdagens godkännande av Sveriges anslutning till konventionen ratificerades densamma av svenska regeringen den 4 februari 1952. Konventionen trädde i kraft den 3 september 1953. Enligt artikel 19 i konventionen har en europeisk kommission för de mänskliga rättigheterna upprättats. Fördragsslutande parter, d. v. s. de stater som anslutit sig till konventionen, kan enligt artikel 24 hänskjuta varje påstående om kränkning av konventionsbestämmelserna från annan fördragsslutande parts sida till kommissionen. Enligt artikel 25 må kommissionen jämväl mottaga från enskilda personer, icke-statliga organisationer eller grupper av enskilda gjorda framställningar angående kränkning av de mänskliga rättigheterna under förutsättning, att fördragsslutande part förklarat sig erkänna kommissionens behörighet att mottaga dylika framställningar. Sverige har avgivit dylik förklaring. Kommissionens behörighet att upptaga framställningar från enskilda förutsätter emellertid, att minst sex stater medgivit förklaring. Detta förhållande inträffade den 5 juli 1955. Vid kommissionens sammanträde den 15 till 17 december 1955 förelåg till behandling 96 individuella klagomål. Det europeiska maskineriet för övervakning av konventionsåtagandena har alltså kommit i gång.

Sveriges anslutning till konventionen föregicks icke av någon utredning om förenligheten av konventionsåtagandena med gällande rätt i Sverige. Propositionen om godkännande av konventionen remitterades till utrikesutskottet vid 1951 års riksdag (utl. nr 11). Med anledning av motion till 1952 års riksdag (se första lagutskottets utl. nr 17) begärde riksdagen utredning om förenligheten av gällande lagstiftning om de administrativa frihetsberövandena och konventionsåtagandena. Första lagutskottet hade då betonat bland annat, att Sverige genom konventionen »till ett internationellt forum avhänt sig bedömandet av frågan, huruvida svensk rätt står i överensstämmelse med konventionen», och avsikten var nu uppenbarligen att i efterhand göra den utredning, som bort företagas av Kungl. Maj:t före undertecknan-

det av konventionen eller i vart fall före dess framläggande för riksdagen och den efterföljande ratifikationen, samt att på denna utrednings grund verkställa behövliga lagändringar. Riksdagsinitiativet ledde till en 1953 igångsatt utredning om rättsskyddet vid de administrativa frihetsberövandena. Direktiven betonade emellertid icke särskilt vikten av att Sverige genom lagändring uppfyllde sina redan gjorda internationella förpliktelser, och utredningsarbetet har icke heller lett till förslag, än mindre åtgärder i detta syfte. Därefter har dels i 1954 års utlänningslag och dels i 1954 års lag om undervisning och vård av psykiskt efterblivna intagits bestämmelser, vilka icke torde fylla de krav, som den europeiska konventionen ställer.

Situationen synes därför för närvarande vara sådan, att svenska staten genom framställning från enskild svensk medborgare eller enskild organisation eller genom framställning från utlänning, som vistas eller vistats i Sverige, kan nödgas inför den europeiska kommissionen ingå i svaromål på grund av anklagelser för att ha förbrutit sig mot de rättsskyddskrav konventionen innehåller. Det läge, vari landet försatts till följd av konventionsfrågans handläggning, kompliceras ytterligare därav att motsättningar faktiskt synes föreligga mellan svensk lag och konventionens bestämmelser, varför Sverige kan komma att av kommissionen stämplas för konventionsbrott genom underlåtenhet att fylla de minimikrav i fråga om de mänskliga rättigheterna och friheterna, som konventionen uppställer. Om det med visst fog kan invändas, att förhållandena i Sverige icke är »värre» än i andra konventionsländer eller att de rättsskyddsgarantier, som finnes i Sverige, är lika verksamma som de, vilka vi åtagit oss att inrätta, så är dylika argument dock icke rättsligt hållbara. Kommissionen kommer att pröva mot Sverige riktade framställningar efter den konkreta internationella måttstock som konventionen utgör. Anses då vår rätt stridande mot konventionen, måste den internationella instansens utslag bli fällande.

De motsättningar mellan konventionen och gällande svensk rätt, som uppmärksammades av 1952 års riksdag och därefter diskuterats i svensk rättsvetenskaplig litteratur, synes vara i huvudsak de följande. Konventionens artikel 5 kräver bland annat, att envar, som berövats sin frihet, »skall äga rätt att inför domstol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt må prövas samt hans frigivning beslutas, om åtgärden icke är laglig». Kravet på domstolsprövning uppfylles av svensk lagstiftning om de administrativa frihetsberövandena, endast om såsom domstol («court») i internationell mening kan anses de svenska länsstyrelserna, sinnessjuknämnden, utlänningskommissionen, landstingets centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna och måhända en del andra svenska administrativa instanser. Kravet på *snabb* prövning kan lämpligen jämföras med det förhållandet, att den som genom beslut av sjukvårdsläkare tvångsintagits på sinnessjukhus torde ha att vänta minst 3 månader innan den behöriga »domstolen»

(sinnessjuknämnden) behandlar en framställning om frigivning, enär den frihetsberövande åtgärden icke skulle vara laglig.

Artikel 5, punkt 5, i konventionen föreskriver jämväl, att envar, som utsetts för frihetsberövande »i strid mot bestämmelserna i denna artikel» — d. v. s. även den som vägrats snabb domstolsprövning av frihetsberövandets laglighet — »skall äga rätt till skadestånd». I svensk rätt saknas bestämmelse, enligt vilken personer, som i administrativ väg olagligt berövats sin frihet, kan erhålla gottgörelse enligt principer liknande dem, som gäller exempelvis för oskyldigt häktade och dömda. Än mindre finns laga stöd för krav på fullgott skadestånd än det som konventionen i sig självt innefattar. Ett förfarande inför Europarådets kommission kan emellertid leda till att Sverige ålägges ersätta skada av nu förevarande slag. Konventionen föreskriver vidare i artikel 13, att envar, vars i konventionen föreskrivna fri- och rättigheter kränkts, skall »äga effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet och detta även i det fall, att kränkningen förövats av tjänsteman i tjänsteutövning». De processuella möjligheterna för en talan av detta slag torde i vårt land vara begränsade.

Det är möjligt, att en förstärkning av rättsskyddsgarantierna vid de administrativa frihetsberövandena kan vinnas genom reformer inom förvaltningsförfarandets ram. Legaliteten hos ett konkret frihetsberövande — vare sig en häktning, ett kvarhållande, ett tagande i förvar eller en provisorisk inspärning — skall emellertid enligt den konvention, som ratificerats efter riksdagens godkännande, inom varje konventionsstat göras till föremål för snabb domstolsprövning. Detta synes förutsätta, att såsom en kontrollåtgärd vid det administrativa förfarandets sida möjlighet måste ges den enskilde att få snabbt prövat av allmän domstol, huruvida hans faktiska omhändertagande genom myndighets försorg faktiskt hänför sig på den till stöd härför åberopade lagen, skett under iakttagande av föreskrivna former, bygger på laga utredning o. s. v. En dylik speciell legalitetskontroll må utgöra en nyhet för vår rätt; bestämmelsen har förmodligen intagits i konventionen med förbild från det engelska *writ of habeas corpus*-institutet. Men »nyheten» accepterades redan då konventionen ratificerades; i nuvarande läge gäller det att lojalt fullgöra åtaganden, som redan skett och som blivit ställda under internationell kontroll.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att en utredning företages med uppgift att

- 1) fastställa i vad mån svensk rätt strider mot ovannämnda konventionsförpliktelser,
- 2) undersöka möjligheten att genom en separat reform skapa dels snabb domstolskontroll och dels möjligheter för

den enskilde att vid myndigheter inom landet väcka talan om skadestånd på grund av frihetsingripanden, som strider mot konventionens föreskrifter.

Stockholm den 26 januari 1956

Elis Håstad

Nr 591

Av herr Andersson i Ronneby m. fl., om beredande av möjlighet för vissa slag av föreningar att registreras såsom ekonomiska föreningar.

(Lika lydande med motion nr 459 i Första kammaren)

Stockholm den 26 januari 1956

Thure Andersson
i Ronneby

Helge Lindström

Eric Karlsson

Viola Sandell

Artur E. Lundqvist
i Trollhättan